

UDK: 321+341.322 (497.6 Višegrad) “ 1992 ”

DOI: 10.51237/issn.2744-1172.2021.50.315

Izvorni naučni rad

Primljen: 15. 9. 2021.

Prihvaćen: 21. 10. 2021.

Ermin Kuka

Univerzitet u Sarajevu –Institut za istraživanje
zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava
Sarajevo, Bosna i Hercegovina
ermin.kuka@hotmail.com

Uloga Srpske demokratske stranke u okupaciji Višegrada 1992. godine i počinjenju zločina nad Bošnjacima*

Apstrakt: Srpska demokratska stranka (SDS) u Bosni i Hercegovini formirana je 12. jula 1990. godine. Za njenog predsjednika izabran je dr. Radovan Karadžić. Stranka je formirana uz punu podršku i kontrolu Socijalističke partije Srbije (SPS) i njenog lidera Slobodana Miloševića. Program djelovanja Srpske demokratske stranke od osnivanja se zasnivao, pored ostalog, i na velikosrpskim programskim dokumentima, počev od “Načertanija” Ilije Garašanina iz 1844. godine, pa do Memoranduma Srpske akademije nauka i umjetnosti (SANU) iz 1986. godine. To se pokazalo već naredne godine od osnivanja stranke, kada se u Skupštini SR Bosne i Hercegovine 1991. godine povela rasprava o budućnosti Bosne i Hercegovine unutar krnje Jugoslavije. SDS je prihvatila političku opciju o izričitom odbijanju ideje samostalnog razvoja državnosti Bosne i Hercegovine. Ta stranka je bila stanovišta da je Bosna i Hercegovina samo jedna administrativno-teritorijalna jedinica, a nikako država. Djelovanje SDS-a od njenog osnivanja, pa sve do potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995. godine, potvrđuje činjenicu

* Rad nastao na temelju referata izloženog na Okruglom stolu “Godina 1991: Politički procesi u Bosni i Hercegovini u procesu disolucije Jugoslavije” koji je, u organizaciji Instituta za historiju, održan 10. 11. 2021. u Sarajevu.

da je ona bila implementator na terenu onoga što je osmislila velikosrpska ideologija i politika, a njeni lideri su bili u Beogradu. SDS je bio mobilizator i organizator na terenu. Vojne formacije SDS-a, potpomognute sa Jugoslovenskom narodnom armijom, učestvovala su u otvorenoj agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu, te pozivanju i poticanju na počinjenje brojnih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad nesrbima u svim okupiranim mjestima i gradovima pod opsadom. Političko i vojno djelovanje SDS-a bilo je usmjereno na razbijanje bosanskohercegovačkog društva iznutra. Takvo djelovanje rezultiralo je počinjenjem najvećih zločina na tlu Evrope nakon Drugog svjetskog rata. U tom smislu, kompletno Podrinje, pa samim time i Višegrad, SDS je označila kao strateški važno mjesto. Tu činjenicu dokazuju i usvojena tzv. Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Dokumentarna građa SDS-a Višegrad potvrđuje tezu o namjernom, planskom, sistemskom i organiziranom djelovanju o stvaranju etnički čistih srpskih prostora u tom dijelu Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: planiranje, organiziranje, pluralizacija, Srpska demokratska stranka, Višegrad, zločini

Abstract: The Serbian Democratic Party (SDS) in Bosnia and Herzegovina was formed on July 12, 1990. Dr. Radovan Karadžić was elected its president. The party was formed with the full support and control of the Socialist Party of Serbia (SPS) and its leader, Slobodan Milošević. The program of activities of the Serbian Democratic Party, since its founding, has been based, among other things, on Greater Serbia program documents, starting with “Drawings” by Ilija Garašanin from 1844, to the Memorandum of the Serbian Academy of Sciences and Arts (SANU) from 1986. This was shown the following year after the founding of the party, when the Assembly of the FR of Bosnia and Herzegovina in 1991 started a debate on the future of Bosnia and Herzegovina within truncated Yugoslavia. The SDS accepted the political option of explicitly rejecting the idea of independent development of the statehood of Bosnia and Herzegovina. That party was of the opinion that Bosnia and Herzegovina was only one administrative-territorial unit, and not a state. The activities of the SDS from its founding until the signing of the Dayton Peace Agreement in 1995 confirm the fact that it was the implementer in the field of what was conceived by the Great-

er Serbia ideology and politics, and its leaders were in Belgrade. The SDS was a mobilizer and organizer on the ground. SDS military formations, aided by the Yugoslav People's Army, took part in open aggression against the Republic of Bosnia and Herzegovina, and in calling for and inciting the commission of numerous crimes against humanity and international law against non-Serbs in all occupied and besieged towns and cities. The political and military activities of the SDS were aimed at breaking up Bosnian society from within. Such action resulted in the commission of the greatest crimes on the soil of Europe after the Second World War. In that sense, the entire Podrinje, and thus Višegrad, has been marked by the SDS as a strategically important place. This fact is proved by the adopted so-called Decision on strategic goals of the Serbian people in Bosnia and Herzegovina. The SDS Višegrad documentary material confirms the thesis of intentional, planned, systemic and organized action on the creation of ethnically pure Serb areas in that part of Bosnia and Herzegovina.

Keywords: planning, organizing, pluralization, Serbian Democratic Party, Višegrad, crimes

Uvod

Moderna povijest je, do sada, pokazala i dokazala da nema masovnih zločina u modernom dobu iza kojih nije stajala državna sila (i politika) i/ili ideologija koja je pokretala mase da čine zločine. Ideološki temelji za izvršenje zločina nad Bošnjacima u vremenu agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu od 1992. do 1995. godine postavljeni su stoljećima ranije. Politički i ideološki temelji postavljeni su mnogo prije 1992. godine. Oni su zajedno potpuno konsenzualno i javno izraženi na zasjedanjima tzv. Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, na kojima je planirana kampanja istrebljenja Bošnjaka. Zločinac Ratko Mladić je, na 16. zasjedanju tzv. Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, održanom u Banjoj Luci, 12. maja 1992. godine, u kontekstu usvojenе *Odluke o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*¹,

¹ *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 22/93, Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 26. 11. 1993.

izjavio kako realizacija takve odluke i planova znači genocid. Odmah se uključio u realizaciju tih planova o istrebljenju Bošnjaka, jer da bi ideja o stvaranju “Velike Srbije” bila povijesno ostvariva i dugoročno održiva, trebalo je postići fizičko istrebljenje (uništenje) bošnjačkog stanovništva. Dakle, ideologija i politika su, rame uz rame, kreirale planove, a njih su u praksi implementirali i realizirali zločinci, od kojih su mnogi presuđeni u Haškom tribunalu ili na nacionalnim sudovima.

Prvi višestranački izbori i konstituiranje vlasti u Bosni i Hercegovini

Pluralizacija bosanskohercegovačkog društva započinje tokom 1990. godine. Taj proces pratili su nepovoljni društveno-politički uvjeti i društveno-povijesni kontekst. Povijesni proces pluralizacije u Bosni i Hercegovini započeo je nakon što je Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine izvršila izmjene Ustava SR BiH. Početak tog procesa neminovno je pratila rasprava o tome “da li ili ne omogućiti formiranje stranaka na etničkoj osnovi. Zatraženo je tumačenje Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, koje je potom i uslijedilo.”² Ustavni sud je, svojom odlukom, omogućio formiranje političkih stranaka na etničkoj osnovi u Bosni i Hercegovini.

Bosna i Hercegovina je proces pluralizacije dočekala s unutarnjom teritorijalnom organizacijom od ukupno 109 općina. Republika je imala teritorijalnu organizaciju općina oblikovanu tokom perioda socijalističkog razvoja od 1945. do 1990. godine. Jedna od tih 109 općina bila je i općina Višegrad, na istoku Bosne i Hercegovine.

Prvi višestranački izbori u Bosni i Hercegovini, pa samim time i u Višegradu, održani su 18. novembra 1990. godine. Na tim izborima apsolutnu pobjedu (84% glasova) odnijele su tri etničke stranke: Stranka demokratske akcije – SDA, Srpska demokratska stranka – SDS i Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine – HDZ BiH.

² *Razvoj političkog pluralizma u Sloveniji i Bosni i Hercegovini*, ur. Danica Fink Hafner i Mirko Pejanović (Sarajevo, Ljubljana: Promocult, 2006), 47.

U Vijeće općina Skupštine SR Bosne i Hercegovine iz Višegrada je izabran Ismet Šepo, ispred Stranke demokratske akcije (izborna jedinica Višegrad – 077).

Kada su u pitanju rezultati izbora za skupštine općina u Bosni i Hercegovini, situacija je bila identična kao na republičkoj razini. Naime, u većini skupština općina, tri etničke političke stranke su imale apsolutnu ili relativnu većinu. Tako je, u prvoj godini pluralizacije bosanskohercegovačkog društva, došlo do procesa u kome je “politički pluralizam zamijenjen etničkim pluralizmom.”³

Stranačka pripadnost odbornika u Skupštini općine Višegrad bila je sljedeća:⁴

	Ukupno	Stranke koje su dobile mandat u Skupštini općine Višegrad											
		Demokratski socijalistički savez	Hrvatska demokratska zajednica	Muslimanska bošnjačka organizacija	Stranka demokratske akcije	Srpska demokratska stranka	SK BiH – Socijalistička demokratska partija	Savez reformskih snaga Jugoslavije za BiH	SSO – demokratski savez BiH	Srpski pokret obnove	SK – SDP i DSS	Koalicija lijevi blok	Ostalo
Višegrad	50	2	–	–	28	14	3	2	1	–	–	–	–

Tablica 1. Odbornici Skupštine općine Višegrad
prema članstvu u političkim strankama

³ Isto, 50.

⁴ Suad Arnautović, *Izbori u Bosni i Hercegovini 1990. – analiza izbornog procesa* (Sarajevo: Promocult, 1996), 118-120; *Statistički bilten*. Godina 1991, br. 223 (Sarajevo: Republički zavod za statistiku, 1991).

Skupština općine Višegrad imala je ukupno 50 odbornika. Mandate u Skupštini je osvojilo šest političkih stranaka, i to: Demokratski socijalistički savez, Stranka demokratske akcije, Srpska demokratska stranka, SK BiH – Socijalistička demokratska partija, Savez reformskih snaga Jugoslavije za Bosnu i Hercegovinu i SSO – demokratski savez Bosne i Hercegovine. Najveći broj mandata osvojile su etničke političke stranke (SDA i SDS) i to 42 od ukupno 50 mandata/odbornika.

Konstituiranje Skupštine općine Višegrad 1990. godine

Konstituirajuća sjednica Skupštine općine Višegrad održana je 14. decembra 1990. godine. Većinu su formirale dvije nacionalne stranke (SDA i SDS). Skupštinska većina je formirana na principu partnerstva, kao što je to bilo i u Skupštini SR Bosne i Hercegovine. Na konstituirajućoj sjednici jednoglasno su izabrani predsjednik i potpredsjednik Skupštine općine.

Nakon konstituirajuće sjednice, 21. decembra 1990. godine, je došlo i do međustranačkog dogovora oko podjele vlasti u općini Višegrad. Međutim, razgovori i pregovori oko podjele vlasti su ubrzo nakon toga zaustavljeni. Srpska demokratska stranka je smatrala da je Stranka demokratske akcije pogazila već ranije potpisani protokol o podjeli vlasti. Naime, SDS je tražila da, pored ostalog, mjesto predsjednika Izvršnog odbora pripadne njima, iako je SDA osvojila 54% glasova. Stranka demokratske akcije je, upravo imajući u vidu postotak osvojenih glasova, kao i dogovor lidera političkih stranaka na nivou Republike, tražila da i mjesto predsjednika općine Višegrad i mjesto predsjednika Izvršnog odbora pripadne toj stranci. SDS se nije slagala s tom činjenicom, pozivajući se na ranije dogovore i na navodnu nelegalnost u promjeni Statuta općine po ovom pitanju (iako je 26 od ukupno 50 odbornika glasalo "ZA" promjenu Statuta). To im je ujedno bio i razlog napuštanja i daljnje neučestvovanja u radu Skupštine općine Višegrad.

O navedenom je predsjednik Izvršnog odbora SDS Višegrad Drago Gavrilović detaljno obavijestio Momčila Krajišnika, predsjednika Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine dopisom, broj 7/91, od 5. februara 1991. godine. Već u uvodu tog dopisa, Gavrilović iznosi ocjene koje će odati prave namjere rukovodstva SDS-a u Višegradu, navodeći sljedeće: “Ovim putem Srpska demokratska stranka u Višegradu želi da Vas kao predsjednika Skupštine BiH, kao najvišeg organa vlasti u Republici, upozna sa bezočnim kršenjem statutarnih normi u Opštini Višegrad, kojim činom su drastično poremećeni dobri međunacionalni odnosi tako da se očekuje eskalacija masovnog nezadovoljstva srpskog naroda u Višegradu, koja ako se nešto ne poduzme može po buduću zajednički život i dalji razvoj i napredak, imati nesagledive posledice.”⁵

Djelovanje SDS-a Višegrad

Izbori za predsjednika Općinskog i Gradskog odbora SDS Višegrad održani su 13. aprila 1991. godine. Za predsjednika Općinskog odbora SDS Višegrad izabran je Branimir Savović, a za predsjednika Gradskog odbora SDS Višegrad izabran je Slobodan Klipa. Interesantno je napomenuti da su povodom predlaganja Slobodana Klipa na mjesto predsjednika Izvršnog odbora Skupštine općine Višegrad, protestni dopis Glavnom odboru SDS-a u Sarajevu (na ruke dr. Radovanu Karadžiću, predsjedniku) uputili u potpisu “Srpski narod Višegrada”. U tom protestnom pismu, potpisnici “Srpski narod Višegrada”, pored ostalog, navode: “Gosp. Slobodan Klipa, zloupotrebljava stranku pa sam sebe ističe i predlaže za predsjednika Izvršnog odbora SO-e Višegrad. Zaboravlja da je u Višegrad došao prije 4 godine kao igrač KK ‘Varda’ i da u Višegradu ima najmanje 100 visokoobrazovanih srpskih kadrova, mnogo sposobnijih za tu funkciju.”⁶

⁵ Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu (dalje: AIIZ), Sarajevo, Inv. br. 03-2123/3, *Informacija*, Srpska demokratska stranka Višegrad – Izvršni odbor, br. 7/91, 5. 2. 1991.

⁶ AIIZ, Inv. br. 03-2123/2, *Protest srpskog naroda Višegradske kraja zbog nedemokratskog ponašanja opštinskog odbora SDS u Višegradu, prilikom predlaganja kandidata*, Srpski narod Višegrada, br. 101-173/90, 28. 12. 1990.

Iako su odbili učestvovati u daljnjem radu Skupštine općine Višegrad, rukovodstvo SDS-a u Višegradu nije odustalo od imenovanja svojih članova u organima javne vlasti. Tako je predsjednik Općinskog odbora SDS Višegrad, 16. aprila 1991. godine uputio dopis Vitomiru Žepiniću, zamjeniku ministra unutrašnjih poslova Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, sa prijedlogom kandidata za radno mjesto komandira Službe javne bezbjednosti Višegrad. U dopisu se navodi da je SDS Višegrad “na sjednici Opštinskog odbora održanoj dana 16. 4. 1991. godine, utvrdilo kandidate za radno mjesto komandira Službe javne bezbjednosti Višegrad:

1. Ninković Srećko, diplomirani ekonomista, rukovodilac krim. službe,
2. Mirković Momčilo, diplomirani tehnolog, zaposlen u DP ‘Terpentin’ Višegrad,
3. Marjanović Momčilo, diplomirani inženjer mašinstva, zaposlen u DP ‘Varda’ Višegrad.”⁷

U Višegradu se, nedugo nakon održanih višestranačkih izbora, počinju javljati nesuglasice oko vršenja vlasti. Srpski predstavnici odbijaju učestvovati u radu Skupštine općine. Počinju se javljati i jačati provokacije i raspirivanje nacionalne mržnje prema Bošnjacima od višegradskih Srba. Lokalni Srbi u Višegradu bili su ohrabreni očiglednom činjenicom pretvaranja JNA u isključivo srpsku vojsku, koja će štititi interese i ciljeve isključivo i samo Srba.

Tako je “29. aprila 1991. godine, na inicijativu Regionalnog odbora SDS-a, na sjednici Skupština opština Sokolac, Pale i Han-Pijeska, odlučeno (je) da se izvrši povezivanje tih triju opština u zajednicu opština Romanija.”⁸

⁷ AIIZ, Inv. br. 03-2123/4, *Prijedlog kandidata za radno mjesto komandira Službe javne bezbjednosti Višegrad*, Srpska demokratska stranka – Opštinski odbor Višegrad, br. 19-4/91, 16. 4. 1991.

⁸ Smail Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu – planiranje, priprema, izvođenje* (Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Kult B,

Na osnovu toga, "Regionalni odbor Srpske demokratske stranke za Staru Hercegovinu (regija 'Stara Hercegovina' obuhvatala je opštine: Kalinovik, Foča, Goražde, Rudo, Čajniče i Višegrad), u Foči je 3. maja 1991. godine ponovo razmotrio pitanje regionalizacije sa opštinama Istočne Hercegovine. S tim u vezi, jednoglasno je zaključeno 'da se još više intenzivira rad na ovom vitalnom pitanju ...' Dostavljajući tu ocjenu Srpskoj demokratskoj stranci Bosne i Hercegovine, u Zajedničkom saopštenju Regionalnog odbora SDS Stara Hercegovina se naglašava kako ih 'na ovom putu nikakve odluke bosansko-hercegovačkog Parlamenta ili Vlade neće onemogućiti.'"⁹

Već su bile evidentne i otvorene najave nepoštivanja legalnih i legitimnih republičkih institucija i republičkog Ustava. S namjerom se radilo na degradiranju Skupštine i Vlade Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, te stvaranju paralelnih (paradržavnih) institucija i udruživanja koja nisu odobrena od najviših republičkih institucija. "Sprovodeći nacionalnu (etničku-srpsku) neustavnu regionalizaciju 'zajednice opština' su tokom septembra, oktobra i novembra 1991. transformirane u 'srpske autonomne oblasti' (SAO), odnosno male državice."¹⁰

Temeljem toga, u oktobru 1991, proglašena je tzv. Srpska autonomna oblast Romanija (SAO *Romanija*), sa sjedištem u Sarajevu. "Na sjednici 'Skupštine srpske autonomne oblasti Romanija', održanoj 22. oktobra 1991. na Sokocu, 'prihvaćene su odluke zbora građana mjesnih zajednica i naseljenih mjesta sa područja opština Rogatice, Olova, Starog Grada i Trnova o priključenju SAO Romaniji', konstituisana 'vlada SAO Romanije' i usvojen 'privremeni statut', kojim je ta oblast definirana 'kao

2004), 492; Ermin Kuka, *Genocid nad Bošnjacima u Višegradu 1992-1995* (Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2019), 43.

⁹ AIIZ, Inv. br. 3-1082/6, *Zajedničko saopštenje*, Regionalni odbor SDS Stara Hercegovina - Foča, 3. 5. 1991; Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, 492; Kuka, *Genocid nad Bošnjacima u Višegradu*, 44.

¹⁰ Laura Silber i Allan Little, *Smrt Jugoslavije* (Opatija: Otokar Keršovani, 1996), 241; Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, 498; Kuka, *Genocid nad Bošnjacima u Višegradu*, 44.

demokratska i autonomna jedinica u sastavu srpske Bosne i Hercegovine i Federativne Jugoslavije.”¹¹

Takozvana Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini je, na svojoj drugoj sjednici od “21. novembra 1991, verifikovala sve dotadašnje odluke o formiranju kolaboracionističkih srpskih organa ovlasti - ‘odluke o proglašenju Srpske autonomne regije i autonomnih oblasti u Bosni i Hercegovini.’ Verificirane su sljedeće ‘srpske autonomne oblasti’.”¹²

1. Autonomna regija Krajina;
2. Srpska autonomna oblast Hercegovina;
3. Srpska autonomna oblast Romanijsko-birčanska;
4. Srpska autonomna oblast Semberija;
5. Srpska autonomna oblast Sjeverna Bosna.

Krizni štab SDS-a Višegrad i odluka o vanrednom stanju

Uporedo s formiranjem tzv. srpskih autonomnih oblasti i u jeku priprema za agresiju i izvršenje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima, SDS je, uz pomoć JNA, formirala i tzv. krizne štabove po općinama u Bosni i Hercegovini.

¹¹ “Prva sjednica “vlade” “SAO Romanija” održana je 23. decembra 1991. godine u hotelu Bistrica na Jahorini, na kojoj su “podržani stavovi Srpske skupštine Bosne i Hercegovine o proglašenju Srpske Bosne”. Istovremeno je ta “vlada” čestitala i podržala “proglašavanje Srpske Republike Krajine sa sjedištem u Kninu”. U saopštenju za javnost sa te sjednice izraženo je “uvjerenje da je priznavanje nezavisne BiH smrtni udarac za njenu državnost - sa trenutnim ili odloženim djelovanjem”. Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, 499-500; Kuka, *Genocid nad Bošnjacima u Višegradu*, 44). Opširnije o formiranju SAO: United Nations, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (dalje: ICTY), Haag, Predmet Karadžić (IT-95-5/18-T), Pred Pretresnim vijećem Javna redigovana verzija Presude 24. mart 2016. godine, Tom I od IV (pristup ostvaren 3. septembra 2021, <https://www.icty.org/x/cases/karadzic/tjug/bcs/160324-presuda-1od4.pdf>)

¹² AIIZ, Inv. br. 3-491/5, *Odluka o verifikaciji proglašanih srpskih autonomnih oblasti u Bosni i Hercegovini*; Smail Čekić, *Agresija nad Bosnom i genocid nad Bošnjacima 1991-1993* (Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 1995), 275-276; Kuka, *Genocid nad Bošnjacima u Višegradu*, 44.

Krizni štab SDS-a Višegrad zvanično je formiran 23. septembra 1991. godine. Za predsjednika je imenovan Branimir Savović, predsjednik Općinskog odbora. Već na prvoj sjednici, usvojena je odluka o proglašavanju vanrednog stanja za srpski narod na području Općine Višegrad.¹³

Odluka o uvođenju vanrednog stanja za srpski narod na području općine Višegrad, predstavljala je klasičan poziv jedne političke organizacije (Srpske demokratske stranke) na sukobe i formiranje vojnih formacija (srpske teritorijalne odbrane) za navodnu "odbranu srpskog bića".

Treba naglasiti i činjenicu da se Biljana Plavšić "16. aprila 1992. sastala sa predsjednikom tog Kriznog štaba Branimirom Savovićem, u hotelu Višegrad, gdje je bilo sjedište JNA."¹⁴

¹³ "Zbog eskalacije otvorenih i brutalnih međunacionalnih sukoba na području opštine Višegrad izazvanih napadima muslimanskih ekstremista na ličnu i imovinsku sigurnost građana srpske nacionalnosti kao i nasrtaja na društvenu imovinu, totalne paralize djelovanja pravnog sistema i pravne države SDS Višegrad, kao politički predstavnik srpskog naroda na svojoj prvoj sjednici proglasio:
VANREDNO STANJE

za srpski narod na području Opštine Višegrad

Za vrijeme trajanja vanrednog stanja primjenjivaće se sljedeće mjere:

1. Do daljeg se prekida pohađanje škole od strane učenika srpske nacionalnosti, radi lične sigurnosti.
2. Radnici srpske nacionalnosti, zbog priprema za odbranu lične i imovinske sigurnosti prekidaju obaveze na radnom mjestu.
3. Naređuje se povlačenje svih funkcionera, rukovodećih radnika i drugih radnika u organima uprave Skupštine opštine, kao i rukovodećih radnika i radnika Službe javne bezbjednosti srpske nacionalnosti.
4. Proglašava se opšta građanska neposlušnost protiv, od danas, za srpski narod nelegitimnih organa i njihovih odluka.
5. Naređuje se demobilizacija rezervnog sastava milicije srpske nacionalnosti i pozivaju svi njeni pripadnici da se (nečitko) uključe u jedinice srpske teritorijalne odbrane.
6. Krizni štab poziva sve građane srpske nacionalnosti sposobne za odbranu da se stave na raspolaganje u odbranu srpskog nacionalnog bića.
7. Naređuje se aktiviranje (nečitko) iz plana za vanredne prilike." (AIIZ, Inv. br. 03-2123/6, Odluka o proglašenju vanrednog stanja za srpski narod na području Opštine Višegrad, Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine – Opštinski odbor Višegrad, br. 154/91, 23. 9. 1991).

¹⁴ Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, 535; Kuka, *Genocid nad Bošnjacima u Višegradu*, 45.

Poslije formiranja tzv. srpskih autonomnih oblasti, Općinski odbor SDS-a Višegrad je 13. oktobra 1991. godine donio zaključak o pripajanju Višegrada tzv. Srpskim autonomnim oblastima Romaniji i Hercegovini. U tom zaključku se, pored ostalog, navodi sljedeće:

1. “Da se u narednom periodu, hitno i neizostavno, povede aktivnost na pripajanju oblasti koje su naseljene većinskim srpskim stanovništvom srpskim autonomnim oblastima Romaniji i Hercegovini.
2. Odluka iz prethodnog stava realizovaće se odmah u slučaju formiranja nezavisne države Bosne i Hercegovine, koja je protivna interesima srpskog naroda i koju srpski narod ne može prihvatiti, jer ga odvaja od njihove matice i čini ga nacionalnom manjinom.
3. Na ovim područjima srpski narod neće priznavati republičke propise, jer su protiv srpskog naroda, nego će poštovati jugoslovenske, savezne zakone.”¹⁵

Prema navedenom zaključku, područje općine Višegrad koje se nalazilo na desnoj obali rijeke Drine “pripojili” su “SAO Hercegovini”, a prostor na lijevoj obali rijeke Drine “pripojili” su “SAO Romaniji”.¹⁶

Mjesto i uloga SDS-a u razgradnji države i okupaciji Višegrada

Da bi i kroz paradržavne političke institucije povezali tzv. srpske autonomne oblasti, poslanici Kluba SDS-a i Kluba SPO-a u Skupštini Bosne i Hercegovine, na odvojenoj sjednici od 24. oktobra 1991. godine, donijeli su Odluku o osnivanju tzv. Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.¹⁷ Na istoj sjednici, usvojena je i odluka o raspisivanju plebiscita

¹⁵ AIIZ, Inv. br. 03-2123/7, *Informacija o političko-bezbjednoj situaciji u Bosni i Hercegovini*, Srpska demokratska stranka – Opštinski odbor Višegrad, br. 194/91, 13. 10. 1991.

¹⁶ Ibrahim Kljun, *Višegrad – hronika genocida nad Bošnjacima* (Zenica: KDB “Preporod”, Centar za istraživanje ratnih zločina i zločina genocida nad Bošnjacima, 1996), 244; Kuka, *Genocid nad Bošnjacima u Višegradu*, 45.

¹⁷ AIIZ, Inv. br. 03-490/4, *Odluka o osnivanju Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, mr. Momčilo Krajišnik, predsjednik Skupštine, 24. 10. 1991.

srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, radi potvrđivanja odluke o ostajanju u zajedničkoj državi Jugoslaviji. Na plebiscitu je bilo postavljeno sljedeće pitanje: “Da li ste saglasni sa Odlukom Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, od 24.10.1991. godine, da srpski narod ostane u zajedničkoj državi Jugoslaviji, sa Srbijom, Crnom Gorom, SAO Krajina, Baranja i Zapadni Srem, te drugima koji se za taj ostanak izjasne?”¹⁸

Plebiscit je proveden 9. i 10. novembra 1991. godine. Da je donošenje odluke o raspisivanju, kao i kasnije provođenje plebiscita predstavljalo nelegalan i nelegitimian čin, potvrđuju i odredbe tada važećeg Ustava Bosne i Hercegovine. Naime, “prema tada važećem Ustavu Bosne i Hercegovine pravo raspisivanja referenduma ili plebiscita na teritoriji BiH bilo je u nadležnosti Skupštine SR BiH”¹⁹, a nikako u nadležnosti paradržavne Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.

Evidentno je da je SDS općine Višegrad, još prije agresije i u vremenu funkcioniranja državnih organa vlasti nakon održanih prvih višestranačkih izbora, jasno dala do znanja da će raditi protivno zakonima SR Bosne i Hercegovine. Jednostrane odluke SDS-a u Višegradu, kao i u mnogim drugim mjestima širom Bosne i Hercegovine, jasan su dokaz namjernog paradržavnog i destruktivnog djelovanja i ponašanja. Jedan od motiva i ciljeva takvog djelovanja je bio razgradnja i rušenje Bosne i Hercegovine i stvaranje tzv. Velike Srbije. U tom kontekstu, posebno treba imati u vidu *Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u navrednim okolnostima*²⁰, koje je u Sarajevu izdao Glavni odbor

¹⁸ Omer Ibrahimagić, *Politika secesije bosanskih Srba* (Gračanica: Monos, 2018), 23.

“Na kraju svog zasjedanja 24. 10. 1991. godine Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini donijela je Deklaraciju u kojoj obrazlaže razloge svoga konstituiranja. Prvo, da je postojeći ustavno-pravni poredak u Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini uveliko narušen, drugo, da su ugrožena prava i bitni interesi srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, treće, da dugo traje zavjera da se srpski narod, kao konstitutivni narod u Bosni i Hercegovini svede na nacionalnu manjinu, četvrto, srpski narod je poučen stradanjem i prijeti mu opasnost od novih i sličnih tragičnih događaja.” Isto, 25.

¹⁹ Isto, 23.

²⁰ “Uputstvo počinje sljedećim tačkama: 1. Zbog opravdane sumnje da određene snage uporno, temeljito i organizovano djeluju na nasilnom izvođenju Bosne i Hercegovine iz Jugoslavije, a time i srpskog naroda, donosi se ovo uputstvo kojim se razrađuju jedinstveni

SDS-a, 19. decembra 1991. godine. Suština navedenog Uputstva je bila osigurati formiranje kriznih štabova od strane opštinskih odbora SDS-a, te stvaranje “mreže koja će obuhvatiti sve Srbe u opštinama” (sazivanje

zadaci, mjere i druge aktivnosti koje će se sprovoditi u okviru nacionalne zajednice srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u cilju sprovođenja plebiscitarne odluke kojom se srpski narod u Bosni i Hercegovini opredijelio da živi u jedinstvenoj državi, kako u postojećim, tako i u svim uslovima i okolnostima koje mogu nastupiti imajući u vidu razvoj ukupne političke i bezbjednosne situacije. 2. Zadaci, mjere i druge aktivnosti utvrđene u ovom uputstvu preduzimaće se radi povećanja mobilnosti i spremnosti za odbranu interesa srpskog naroda. 3. Zadaci, mjere i druge aktivnosti iz ovog uputstva sprovode se na čitavoj teritoriji SR BiH, odnosno u svim opštinama na čijem području živi srpski narod, i to: - u cijelosti, u opštinama u kojima srpski narod predstavlja većinu (varijanta ‘A’) i - djelimično, u opštinama u kojima srpski narod nije u većini (varijanta ‘B’). 4. Radi obezbjeđenja jedinstvenog i blagovremenog sprovođenja, utvrđivanje zadataka, mjera i drugih aktivnosti vrši se po varijantama ‘A’ i ‘B’, i to u dva stepena.

88. “Prvi stepen” Varijante A, koja se odnosi na opštine u kojima je srpski narod u većini, obuhvata sljedeća uputstva: Opštinski odbor SDS odmah će formirati krizni štab srpskog naroda u opštini u čiji sastav ulaze: - svi članovi sekretarijata opštinskog odbora SDS; - nosioci funkcija u opštini - kandidati SDS sledećih organa: predsjednik skupštine opštine ili predsjednik izvršnog odbora opštine; načelnik stanice javne bezbjednosti ili komandir stanice milicije; komandant ili načelnik opštinskog štaba teritorijalne odbrane; sekretar opštinskog štaba narodne odbrane ili drugi rukovodni radnik iz tog sekretarijata koji je kandidat SDS; - poslanici u Skupštini srpskog naroda BiH - članovi Glavnog odbora SDS BiH sa područja opštine.

89. U Uputstvu je naveden niz drugih mjera koje treba da se preduzmu na opštinskom nivou: Sazvati i proglasiti skupštinu srpskog naroda u opštini ... Izvršiti pripremne radnje za formiranje opštinskih državnih organa (izvršnog odbora, organa uprave, suda za prekršaje, stanica javne bezbjednosti, itd.) i pripremiti predloge kadrova za vršenje funkcija i poslova u tim organima. Pripremiti preuzimanje kadrova, objekata i opreme centara službi bezbjednosti i njihovo priključivanje novoformiranom organu za unutrašnje poslove u sjedištu centra ... Pojačati organizaciju vršenja fizičkog obezbjeđenja objekata od vitalnog značaja u opštini ... Izvršiti procjene potrebnog broja pripadnika aktivnog i rezervnog sastava milicije, jedinica TO, jedinica civilne zaštite i u skladu s tim izvršiti njihovu popunu i preduzeti sve druge potrebne radnje za njihovo aktiviranje u skladu sa razvojem situacije. Naredbu o aktiviranju ovih sastava donosi krizni štab u opštini ... Izvršiti pripreme (stvaranje organizacionih i drugih uslova) za: - ... popunu ratnih jedinica po razrezima JNA, kako ljudstvom, tako i materijalnim sredstvima i stokom iz popisa u skladu sa savezним propisima, na principima pravednosti i čovječnosti srpskog naroda, uključujući služenje ličnim primjerom funkcionera SDS i drugih prvaka i ljudi od ugleda u redovima srpskog naroda; - zaštitu materijalnih sredstava od značaja za odbranu i otpor, kao i za život i rad stanovništva.

90. Najvažnije radnje koje treba preduzeti u drugom stepenu uključuju osnivanje državnih organa u opštini; mobilizaciju svih srpskih pripadnika policijskih snaga u saradnji sa

srpskih skupština općina, formiranje općinskih i izvršnih odbora, mobilizacija i potčinjavanje svih srpskih snaga milicije u saradnji sa komandom i štabom JNA, provođenje naredbe za mobilizaciju rezervnog sastava JNA i jedinica Teritorijalne odbrane, formiranje srpskih općina, ...).

Namjera destruktivnog djelovanja je iskazana i u dopisu Općinskog odbora SDS Višegrad upućenom Glavnom odboru SDS Bosne i Hercegovine, 2. marta 1992. godine. U tom dopisu stoji: "Stradanju Srpskog naroda je došao kraj. Zbog toga podržavamo sve akcije koje su usmjerene ka održavanju suvereniteta našeg naroda na sopstvenoj teritoriji. Gnusni i vandalski akt ubistva koje se dogodilo u Sarajevu samo su dokaz kakav nam status nude oni kojima je Turska majka. Srpski narod Srpske opštine Višegrad je spreman da da svoj puni doprinos našoj borbi za pravednu stvar."²¹ Ovaj dopis, kao što se vidi, datira svega dan kasnije nakon

'komandama i štabovima JNA'; provođenje naređenja za mobilizaciju rezervnog sastava JNA i jedinica TO-a; preuzimanje kontrole nad javnim finansijama; i preuzimanje kadrova, objekata i opreme službi bezbjednosti.

91. Drugi stepen Varijante A obuhvata i sljedeće uputstvo: 'U preduzimanju svih ovih mjera voditi računa da se obezbijedi poštovanje nacionalnih i drugih prava pripadnika svih naroda i njihovo kasnije angažovanje u organima vlasti koje će osnovati Skupština srpskog naroda u opštini.'

92. Uputstva koja su dio prvog stepena Varijante B, koja se odnosi na opštine u kojoj Srbi ne predstavljaju većinu, suštinski su ista kao i uputstva za Varijantu A, uključujući i članstvo u kriznim štabovima. Jedina značajna razlika u prvom stepenu Varijante B sadržana je u uputstvu za postupak osnivanja državnih organa u opštini, u kojem se kaže: 'U organima vlasti obezbijediti proporcionalnu zastupljenost kadrova iz reda drugih naroda i narodnosti koji su izrazili lojalnost prema saveznoj državi Jugoslaviji.'

98. Pripreme za preuzimanje vlasti u opštinama uslijedile su odmah nakon objave Uputstva. Dana 21. decembra 1991. skupština bosanskih Srba imenovala je za koordinatore za rad vlada i izvršnih organa srpskih autonomnih oblasti Jovana Čizmovića, čiji je zadatak, između ostalog, bio provođenje Uputstva od 19. decembra. Usprkos tome što je situacija u svakoj opštini bila različita, više funkcionera SDS-a u Bosni i Hercegovini smatralo je da Uputstvo pruža smjernice u tim izvanrednim okolnostima.

99. Većina srpskih kriznih štabova osnovana je u prvim mjesecima 1992. Iznimka su krizni štabovi u Bratuncu i Bosanskom Petrovcu, koji su osnovani već u oktobru 1991., kao što je ranije rečeno, te krizni štabovi u Foči, Brčkom, Sokocu, Bosanskom Novom i ARK-u, koji su formirani tek u aprilu, odnosno maju 1992." ICTY, Haag, Predmet Krajisnik (IT-00-39-T), Presuda Pretresnog vijeća 27. septembar 2006. godine (pristup ostvaren 3. septembra 2021, <https://www.icty.org/x/cases/krajisnik/tjug/bcs/060927.pdf>)

²¹ AIIZ, Inv. br. 03-2123/9, Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine – Opštinski

završenog Referenduma o državnoj suverenosti i teritorijalnoj cjelovitosti Republike Bosne i Hercegovine.²²

SDS je na sve moguće načine pokušala spriječiti održavanje referenduma na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine. Stavove u vezi sa provođenjem referenduma, SDS je, putem dopisa od 19. februara 1992. godine, uputila svim općinskim i regionalnim odborima stranke u Bosni i Hercegovini. U tom dopisu, pored ostalog, stoji: “Obavezni ste da izradite plan aktivnosti, kako bi se onemogućile bilo kakve akcije organizovanja referenduma, a u smislu sprečavanja eventualnih manipulacija sa srpskim narodom. Svakom punoljetnom Srbinu treba objasniti ne samo da ne učestvuje na referendumu kao glasač, nego ni kao član opštinske ili druge komisije za njegovo sprovođenje. Našim kadrovima u opštinskim i drugim organima vlasti treba objasniti da nisu obavezni obezbijediti ni materijalna, ni bilo koja druga sredstva za provođenje referenduma, niti se angažovati u bilo kakvom radu.”²³ I, pored ovako otvorenih, planski razrađenih i unaprijed pripremljenih akcija i naređenja na njegovom sprečavanju i onemogućavanju provođenja, referendum je uspješno proveden na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine.

Zaoštravanje društveno-političke situacije u Višegradu pojačano je nakon što su početkom marta 1992. godine srpski političari počeli zagovarati podjelu milicije po nacionalnosti. Na njihovo traženje, srpski kadrovi “u drugoj polovini marta 1992. godine napuštaju Stanicu milicije

odbor Višegrad, br. 4/92, 2. 3. 1992.

²² “Referendumsko pitanje je glasilo: ‘Jeste li za suverenu i nezavisnu Republiku Bosnu i Hercegovinu, državu ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba, Hrvata i pripadnika drugih naroda koji u njoj žive?’; sa DA ili NE u odgovorima građana. Izašnjavanje građana izvršeno je 29. februara i 1. marta 1992. godine. Na referendum je izašlo 64% građana upisanih u biračke spiskove. Za suverenost i nezavisnost Bosne i Hercegovine glasalo je 99% od ukupnog broja građana koji su izašli na referendum”. Mirko Pejanović, *Ogledi o državnosti i političkom razvoju Bosne i Hercegovine* (treće izdanje) (Sarajevo: TKD Šahinpašić, 2013), 91; Mirko Pejanović, *The State of Bosnia and Herzegovina and Democracy* (Sarajevo: IKD “University press” – Magistrat izdanja, 2017), 46.

²³ AIIZ, Inv. br. 03-2123/12, *Dostava stavova u vezi referenduma*, Izvršni odbor Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine, br. 420-02/92, 19. 2. 1992.

i neometani, s naoružanjem, odlaze u pogranično selo Vardište²⁴, gdje formiraju vojne formacije, zajedno sa dobrovoljcima koji su došli iz susjednih Srbije i Crne Gore. Dana "24. marta 1992., Skupština bosanskih Srba verificovala je odluke brojnih opštinskih skupština o proglašenju novoformiranih srpskih opština"²⁵, među kojima je bila i općina Višegrad.

Početak aprila, tačnije 6. aprila 1992. godine na grad Višegrad su ispaljene prve granate, prvo na selo Dobrun, a zatim i na grad Višegrad. "Minobacačke granate upućene s Panosa i Donje Lijeske padale su po cijelom gradu. Bilo je nekoliko ranjenih i mrtvih, zapaljene su i dvije kuće (jednu su vatrogasci ugasili). Najviše granata palo je u blizini Careve džamije, ona nije pogođena, ali je teže ranjen imam Sulejman ef. Haljević."²⁶

Ovaj napad je izvršila "jedinica 37. (Užičkog) korpusa JNA, lokalnih paravojnih jedinica SDS-a i raznih paravojnih formacija iz Srbije i Crne Gore. Jači napad na Višegrad započeo je 11. aprila 1992. godine, iz svih vrsta oružja i granate su tada padale po cijelom gradu. Tim žestokim granatiranjem Višegrada i pucnjavom iz lakog oružja, preplašeno bošnjačko stanovništvo masovno je napustilo grad, bježeći za Goražde, a jedan manji broj dolinom Lima za Priboj i druga mjesta."²⁷

Vojne formacije koje je formirala SDS, potpomognute sa JNA, su 14. aprila 1992. godine u potpunosti okupirale Višegrad i stavile ga pod svoju totalnu kontrolu.

Već 20. maja 1992. godine tzv. Predsjedništvo Srpske Republike Bosne i Hercegovine je donijelo Odluku o općoj mobilizaciji svih građana srpske nacionalnosti u tzv. Srpskoj Republici Bosni i Hercegovini.

²⁴ Kljun, *Višegrad – hronika genocida nad Bošnjacima*, 246.

²⁵ ICTY, Haag, Predmet Karadžić (IT-95-5/18-T), Pred Pretresnim vijećem Javna redigovana verzija Presude 24. mart 2016. godine (pristup ostvaren 3. septembra 2021, <https://www.icty.org/x/cases/karadzic/tjug/bcs/160324-presuda-1od4.pdf>)

²⁶ Kljun, *Višegrad – hronika genocida nad Bošnjacima*, 246-247.

²⁷ Faid Hećo, *Uloga Jugoslovenske narodne armije u agresiji na Bosnu i Hercegovinu* (Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2005), 172; Mustafa Sućeska, *Krvava ćuprija na Drini* (Sarajevo: DES, 2001), 310; Kuka, *Genocid nad Bošnjacima u Višegradu*, 47.

Temeljem te Odluke, Komandant Sarajevsko-romanijskog korpusa, pukovnik Tomislav Šipčić, izdao je Naređenje o Općoj mobilizaciji vojske tzv. Srpske Republike Bosne i Hercegovine kojim se, pored ostalog, traži, “stupanje u kontakt sa opštinskim i vojno-teritorijalnim organima na terenu za pružanje stručne i materijalne pomoći u procesu mobilizacije.”²⁸ Već 10. juna 1992. godine, tzv. Predsjedništvo Srpske Republike Bosne i Hercegovine donosi *Odluku o obrazovanju ratnih povjereništava u opštinama za vrijeme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja*²⁹.

Predsjednik Skupštine općine Višegrad i predsjednik Općinskog odbora SDS Višegrad, Branimir Savović, bio je neizostavan učesnik i govornik na proslavama slave tzv. Vojske Republike Srpske – Vidovdana. Tako je, primjerice, Programom obilježavanja Vidovdana i slave tzv. Vojske Republike Srpske³⁰, 21. juna 1993. godine predviđeno i obraćanje predsjednika Skupštine općine Višegrad.

Činjenica je da je SDS, kao politička organizacija srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, bila aktivan učesnik priprema za okupaciju Višegrada, kao i počinjenih zločina nad Bošnjacima. Ona je stvorila političku i društvenu klimu pozivanja na sukobe i bila začetnik formiranja srpskih vojnih formacija koje su, potpomognute JNA i brojnim dobrovoljcima i plaćenicima, izvršile okupaciju Višegrada i mnogih drugih gradova širom Republike Bosne i Hercegovine. Samim time, i direktno i indirektno je učestvovala u “etničkom čišćenju” grada Višegrada kroz počinjenje brojnih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima u Višegradu, uključujući i zločin genocida.

²⁸ *Naređenje – Opšta mobilizacija vojske Srpske Republike BiH*, Komanda Sarajevsko-romanijskog korpusa, str. pov. br. 155-1, 21. 5. 1992. (dokument u posjedu autora)

²⁹ *Odluka o obrazovanju ratnih povjereništava u opštinama za vrijeme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja*, Predsjedništvo Srpske Republike Bosne i Hercegovine, br. 01-33/92, 10. 6. 1992. (dokument u posjedu autora)

³⁰ *Program obilježavanja Vidovdana i slave Vojske Republike Srpske*, Komanda 2. Plpbr Višegrad, 21. 6. 1993. (dokument u posjedu autora)

Involviranost SDS-a u vojna dešavanja na području Višegrada i šire okolice, potvrđuju i zajedničke sjednice tzv. Ratnog predsjedništva općine Višegrad sa komandantima podrinjskih brigada u sastavu tzv. Vojске Republike Srpske. Odluku o imenovanju tzv. Ratnog predsjedništva općine Višegrad donio je lično Predsjednik Republike Srpske, zločinac Radovan Karadžić, dana 19. juna 1995. godine³¹. U tzv. Ratno predsjedništvo općine Višegrad imenovani su: Branimir Savović, predsjednik; Milan Mirković, član; Milan Ilić, član; Risto Perišić, član; Drago Gavriović, član i Aleksandar Savić, član.

Tako je, primjerice, dana 1. septembra 1995. godine u Višegradu održana zajednička sjednica tzv. ratnih predsjedništava općina Višegrad i Goražde sa komandantom 5. Plpbr Goražde. Jedina tačka dnevnog reda toga sastanka je bila posvećena “aktuelnoj vojnoj-političkoj situaciji u republici srpskoj i našim opštinama.”³² U informaciji sa održanog navedenog sastanka, pored ostalog, stoji: “... Ako su ove naše ocjene i procjene bar malo realne, mi bi se svi ozbiljno morali pozabaviti pitanjem Goražda, koje je jedino ostalo, tamna tačka Drinskog korpusa ... Ratna predsjedništva vam poručuju da ćemo jedinstveni do kraja učiniti sve da stavimo konačno pečat na svoju državu u kojoj će Drina biti srpska rijeka, a Goražde srpski grad. S vjerom u Boga do konačne pobjede.”³³

³¹ *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 17/95, Odluka o imenovanju Ratnog predsjedništva opštine Višegrad, br. 01-1166/95, 19. 6. 1995.

³² *Informacija u održanom sastanku*, Republika Srpska, opština Višegrad, Ratno predsjedništvo, str. pov. br. 01-53/95, 2. 9. 1995. (dokument u posjedu autora)

³³ Isto. “Predstavnicu SDS u Goraždu, vođeni velikodržavnim projektom, u skladu sa preporukama političkog rukovodstva Srbije ‘da će područje 50 kilometara zapadno od rijeke Drine sve biti srpsko, čisto srpsko’, preporukama Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini od 21. novembra 1991, te u skladu sa ‘strateškim ciljevima’, radili su sve na planiranju i pripremi terena za okupaciju Goražda ... SDS je ... radio na naoružavanju srpskog stanovništva i iseljavanju u srpska sela oko Goražda, te na taj način pripremio teren za artiljerijsko-snajpersko djelovanje koje će vrlo brzo uslijediti.” Muamer Džananović, *Zločini nad djecom u Goraždu tokom opsade 1992-1995* (Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2015), 44, 46.

Zaključak

SDS Bosne i Hercegovine, od formiranja i početka djelovanja, bila je nosilac glavnih aktivnosti na razgradnji državno-pravnog poretka i institucionalne strukture Bosne i Hercegovine, u vremenu disolucije Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Iz relevantne dokumentacijske građe SDS-a, vidljivo je da je ta stranka, koju je formirao i podržavao SPS i njen lider Slobodan Milošević, bila nosilac političkih, a nešto kasnije i vojnih aktivnosti. Cilj je bio implementirati velikosrpsku ideologiju i politiku, koja se ogledala u krilatici “Svi Srbi u jednoj državi”. Sve te aktivnosti su bile planski i sistematski pripremane, organizirane i provođene na terenu, kroz sve općinske i regionalne odbore SDS-a u Bosni i Hercegovini. Zastupajući stanovište temeljeno na izričitom odbijanju ideje samostalnog razvoja državnosti Bosne i Hercegovine, bila je pokretač pripreme, planiranja, organiziranja i kasnijeg implementiranja u praksi velikosrpske ideje o stvaranju etnički čistih srpskih prostora na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine. Vojne formacije, koje je otvoreno formirala i naoružavala, imale su svu pomoć i podršku Jugoslovenske narodne armije. Predstavljena studija slučaja aktivnosti i djelovanja SDS-a Višegrad, konkretan su indikator planskog, organiziranog i sistemskog djelovanja na stvaranju etnički čistih srpskih prostora na rijeci Drini. To posebno, imajući u vidu činjenicu da je Višegrad, pa i cijelo Podrinje, SDS označio kao strateški važan i značajan prostor za navodni “opstanak srpskog naroda”. Obrađena tema je, svakako, reprezentativan uzorak za cjelokupno Podrinje³⁴. Sramna i monstruoza politička i vojna uloga SDS-a u pripremi i okupaciji Višegrada, rezultirala je, u konačnici, počinjenjem brojnih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad višegradskim Bošnjacima, uključujući i zločin genocida.

³⁴ Primjerice, “Srbe nije zanimala srednja Bosna, što su Hrvatima do kraja 1991. jasno stavili do znanja. Nije ih interesirala ni zapadna Hercegovina niti dolina Neretve sjevernije od Mostara.” Amir Kliko, *Rat u srednjoj Bosni 1992-1994*. (Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2019), 16.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI

Neobjavljeni izvori:

- Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo (AIIZ)
 - Inv. br. 03-2123/2, *Protest srpskog naroda Višegradskog kraja zbog nedemokratskog ponašanja opštinskog odbora SDS u Višegradu, prilikom predlaganja kandidata*. Srpski narod Višegrada, br. 101-173/90, 28. 12. 1990.
 - Inv. br. 03-2123/3, *Informacija*. Srpska demokratska stranka Višegrad – Izvršni odbor, br. 7/91, 5. 2. 1991.
 - Inv. br. 03-2123/4, *Prijedlog kandidata za radno mjesto komandira Službe javne bezbjednosti Višegrad*. Srpska demokratska stranka – Opštinski odbor Višegrad, br. 19-4/91, 16. 4. 1991.
 - Inv. br. 3-1082/6, *Zajedničko saopštenje*. Regionalni odbor SDS Stara Hercegovina - Foča, 3. 5. 1991.
 - Inv. br. 3-491/5, *Odluka o verifikaciji proglašenih srpskih autonomnih oblasti u Bosni i Hercegovini*.
 - Inv. br. 03-2123/6, *Odluka o proglašenju vanrednog stanja za srpski narod na području Opštine Višegrad*. Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine – Opštinski odbor Višegrad, br. 154/91, 23. 9. 1991.
 - Inv. br. 03-2123/7, Srpska demokratska stranka – Opštinski odbor Višegrad, br. 194/91, 13. 10. 1991.
 - Inv. br. 03-490/4, *Odluka o osnivanju Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*. mr. Momčilo Krajišnik, predsjednik Skupštine, 24. 10. 1991.
 - Inv. br. 03-2123/12, *Dostava stavova u vezi referenduma*. Izvršni odbor Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine, br. 420-02/92, 19. 2. 1992.

- Inv. br. 03-2123/9, Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine – Opštinski odbor Višegrad, br. 4/92, 2. 3. 1992.

Dokumenti u posjedu autora:

- *Informacija o održanom sastanku*, Republika Srpska, opština Višegrad, Ratno predsjedništvo, str. pov. br. 01-53/95, 2. 9. 1995.
- *Naređenje – Opšta mobilizacija vojske Srpske Republike BiH*, Komanda Sarajevsko-romanijskog korupusa, str. pov. br. 155-1, 21. 5. 1992.
- *Odluka o obrazovanju ratnih povjereništava u opštinama za vrijeme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja*, Predsjedništvo Srpske Republike Bosne i Hercegovine, br. 01-33/92, 10. 6. 1992.
- *Program obilježavanja Vidovdana i slave Vojske Republike Srpske*, Komanda 2. Plpbr Višegrad, 21. 6. 1993.

Objavljeni izvori:

- *Službeni glasnik Republike Srpske*. Sarajevo, 1993, 1995.
- *Statistički bilten*. Sarajevo: Republički zavod za statistiku, 1991.

LITERATURA:

Knjige:

- Arnautović, Suad. *Izbori u Bosni i Hercegovini 1990. – analiza izbornog procesa*. Sarajevo: Promocult, 1996.
- Čekić, Smail. *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu – planiranje, priprema, izvođenje*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Kult B, 2004.
- Čekić, Smail. *Agresija nad Bosnom i genocid nad Bošnjacima 1991-1993*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 1995.

- Džananović, Muamer. *Zločini nad djecom u Gorazdu tokom opsade 1992-1995*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2015.
- Hećo, Faid. *Uloga Jugoslovenske narodne armije u agresiji na Bosnu i Hercegovinu*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2005.
- Ibrahimagić, Omer. *Politika secesije bosanskih Srba*. Gračanica: Monos, 2018.
- Kliko, Amir. *Rat u srednjoj Bosni 1992-1994*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2019.
- Kljun, Ibrahim. *Višegrad – hronika genocida nad Bošnjacima*. Zenica: KDB “Preporod”, Centar za istraživanje ratnih zločina i zločina genocida nad Bošnjacima, 1996.
- Kuka, Ermin. *Genocid nad Bošnjacima u Višegradu 1992-1995*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2019.
- Pejanović, Mirko. *Ogledi o državnosti i političkom razvoju Bosne i Hercegovine* (treće izdanje). Sarajevo: TKD Šahinpašić, 2013.
- Pejanović, Mirko. *The State of Bosnia and Herzegovina and Democracy*. Sarajevo: IKD “University press” – Magistrat izdanja, 2017.
- *Razvoj političkog pluralizma u Sloveniji i Bosni i Hercegovini*. ur. Danica Fink Hafner i Mirko Pejanović. Sarajevo, Ljubljana: Promocult, 2006.
- Silber, Laura i Allan Little. *Smrt Jugoslavije*. Opatija: Otokar Keršovani, 1996.
- Sućeska, Mustafa. *Krvava ćuprija na Drini*. Sarajevo: DES, 2001.

Sadržaji s www. (World Wide Web):

- United Nations, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), Haag, Predmet Karadžić (IT-95-5/18-T), Pred Pretresnim vijećem Javna redigovana verzija Presude 24. mart 2016. godine, Tom I od IV (pristup ostvaren 3. septembra 2021, <https://www.icty.org/x/cases/karadzic/tjug/bcs/160324-presuda-1od4.pdf>)
- United Nations, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), Haag, Predmet Krajišnik (IT-00-39-T), Presuda Pretresnog vijeća 27. septembar 2006. godine (pristup ostvaren 3. septembra 2021, <https://www.icty.org/x/cases/krajisnik/tjug/bcs/060927.pdf>)

Summary

The Role of the Serbian Democratic Party in the Occupation of Višegrad in 1992 and the Commission of Crimes Against Bosniaks

Since its formation and beginning, the SDS of Bosnia and Herzegovina has been the bearer of the main activities on the disintegration of the state-legal order and institutional structure of Bosnia and Herzegovina, at the time of the dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. From the relevant documentation of the SDS, it is evident that the party, formed and supported by the SPS and its leader Slobodan Milosevic, was the bearer of political, and somewhat later military activities. The goal was to implement the Greater Serbia ideology and policy, which was reflected in the slogan "All Serbs in one state". All these activities were planned and systematically prepared, organized, and implemented in the field, through all municipal and regional committees of the SDS in Bosnia and Herzegovina. Advocating a position based on the explicit rejection of the idea of independent development of the statehood of Bosnia and Herzegovina, it was the initiator of preparation, planning, organization and later implementation in practice of the Greater Serbia idea of creating ethnically clean Serbian territories in the Republic of Bosnia and Herzegovina. The military formations, which it openly formed and armed, had all the help and support of the Yugoslav People's Army. The presented case study of the activities and activities of the SDS Višegrad is a concrete indicator of planned, organized, and systemic activities on the creation of ethnically clean Serbian areas on the river Drina. This is especially having in mind the fact that Višegrad, as well as the entire Podrinje, has been marked by the SDS as a strategically significant area for the alleged "survival of the Serbian people". The processed topic is, of course, a representative sample for the entire Podrinje. The shameful and monstrous political and military role of the

SDS in the preparation and occupation of Višegrad ultimately resulted in the commission of numerous forms of crimes against humanity and international law against Višegrad Bosniaks, including the crime of genocide.